

O piesă de excepție din colecția Muzeului Județean Satu Mare

Kiss Imola

În colecția de obiecte de argint a Muzeului Județean Satu Mare, ce s-a format începând cu ultimul deceniu al secolului trecut, prin achiziții de la colecționarii particulari sau prin donații, se află sub numărul de inventar 560, o cupă cu capac deosebit de interesantă și valoroasă. Cupa este confecționată din argint și în cursul secolului nostru zbuciumat, i-a dispărut talpa, dar cu toate că este incompletă, nu și-a pierdut din frumusețe.

Tehnicile folosite la confecționarea piesei sunt: ciocănirea, turnarea, cizelarea. Argintul este de foarte bună calitate, având titlul de peste 850. Fără talpă are înălțimea de 38 cm, iar diametrul cupei este de 10,5 cm.

Cupa este aurită în interior și pe marginile buzei. Această cupă cu capac reprezintă o compoziție foarte interesantă, plină de simboluri creștine. În lipsa telpi găsim totuși o siglă pe buza aurită a cupei, care însă datorită restaurărilor repetate inadecvate este complet ștersă, rămânând doar o adâncitură; astfel nu avem posibilitatea să stabilim cu certitudine anul, locul confecționării piesei și eventual numele meșterului argintar, care a făurit-o. Consultând literatura de specialitate, cataloagele marilor expoziții de artă decorativă, credem că această capodoperă a argintăriei medievale, a fost realizată în secolul al XVII-lea și este opera unui meșter din Nürnberg¹, având multe asemănări atât ca formă cât și realizare artistică și dimensiune cu anumite piese din acest catalog. Sunt similitudini și în ceea ce privește tematica, cu câteva obiecte confecționate în cursul secolului al XVII-lea la Nürnberg. La piesele de argintărie amintite în acest catalog, talpa este mică în comparație cu cupa și capacul, deci putem deduce că și cupa noastră avea o talpă relativ mică, rotundă. Cupa este susținută de figura unui dragon foarte frumos realizat din punct de vedere artistic și tehnic. Piesa fiind de fapt un ansamblu de coduri și simboluri creștine, dragonul, care este descris în "Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale", ca ființă complexă și amalgamată, cu cap și corp de reptilă și cu aripi de pasăre sau liliac, cu solzi de pește², poate fi foarte bine asociat cu animalul biblic monstruos Leviathan, simbol al Infernului. "În gura sa larg deschisă se rostogolesc păcătoșii târați de răul de foc"³. El reprezintă monstrul primordial, înfruparea haosului, a forțelor naturii neîmblânzite. Este legat de pământ, apă, foc și cer. Meșterul argintar, care pe baza acestei piese poate fi numit fără exagerări un mare artist, în realizarea dragonului a respectat întocmai descrierea pe care o dă monstrului Leviathan Biblia, în Cartea lui Iov⁴. Acest demon al răului este închipuit de autor cu coada încolăcită, care precum spune Cartea Sfântă "este dârză ca lemnul cedrului și vinele de pe pulpele lui stau ca niște solzi"⁵. "Spinarea lui este ca un șirag de scuturi pe care le-ai fi întărit și pecetluit puternic; Ele sunt strânse unul într-altul atât de tare, că nici vântul nu pătrunde printre ele; Fiecare e lipit de cel de lângă el și nu se mai despart; Sub pântecele lui sunt niște solzi ascuțiți"⁶. Domnul Dumnezeu i-a vorbit lui Iov spunându-i: "Cât despre Leviathan voi vorbi... despre tăria lui și despre frumoasa lui întocmire"⁷. Parcă artistul argintar ar fi ascultat și el printr-o minune descrierea dată de Dumnezeu acestui demon al Răului. Într-adevăr se poate sublinia frumoasa și armonioasă structură a acestui animal. Membrele lui superioare se termină în ghiare puternic ascuțite și sunt acoperite cu aripi, ale căror pene frumos arcuite dau dovadă de o bună cunoaștere a meseriei de argintar. Monstrul are capul dat pe spate, nările puternic adâncite și de parcă vedem că "din nările lui iese fum"⁸... Are ochi de reptilă și gura întredeschisă, dându-i la iveală dinții ascuțiți. "Cine a deschis vreodată porțile gurii lui? zimbii lui sunt îngrozitori"⁹. Și parcă urmând cu sfințenie descrierea din Biblie meșterul

argintar așează pe gâtul acoperit de solzi al monstrului cupa propriu-zisă. "Puterea lui e adunată în grumazul lui și înaintea lui tășnește groază"¹⁰. Partea inferioară a cupei, un fel de nod, care în interior comunică cu partea superioară a cupei este împărțit în șase registre, unde figuri alegorice, specific germane alternează cu flori. Atât figurile cât și florile sunt realizate prin ciocănire și denotă un deosebit simț artistic. Una dintre figuri este prezentată din față, un bărbat zâmbăreț cu o beretă specific germană, de la sfârșitul evului mediu, în partea inferioară, figura este încadrată de aripi. Cealaltă figură este prezentată din profil stânga, cu ochii întredeschiși, cu pălărie în cap. Cea de-a treia figură este înclinată spre stânga, tot cu pălărie, încadrată de o singură aripă. În alternanță cu măștile, artistul a plasat în cele trei registre trei flori, realizate tot prin tehnica ciocănirii: un trandafir, un crin, un bujor, toate importante în simbolistica creștină. Acest pseudo-nod se îngustează și lărgindu-se, formează cupa propriu-zisă, hexalobată, împărțită și ea în șase registre. Aici, meșterul argintar își propune prezentarea a trei dintre virtuțile creștine: JUSTITIA una dintre cele mai importante virtuți și care este mai cunoscută fiind des reprezentată în arta medievală; și două dintre așa-numitele virtuți "teologice", mai puțin cunoscute și cu o importanță mai mică în ierarhia virtuților: FIDES și SPES¹¹. Celelalte trei registre sunt ocupate în întregime de trei flori simbolice creștine: lăleaua, crinul, trandafirul.

JUSTITIA este întruchipată de un personaj feminin, având în mâna dreaptă întinsă sabie, simbol al dreptății¹². În mâna stângă ține o balanță înclinată, vechi simbol al justiției, al măsurii, prudenței și echilibrului¹³. Personajul este realizat prin tehnica strămoșească a ciocănirii, având caracterele feminine puternic accentuate, cu părul călăionțat, cu fața mai puțin reușită din punct de vedere artistic. La executarea acestei figuri meșterul argintar nu și-a dat măsura talentului său, JUSTITIA semănând cu un desen medieval german destul de naiv conceput, cu capul supradimensionat față de restul corpului dând dovadă de slabe cunoștințe de anatomie. Hainele virtuții cad în falduri caracteristice pentru secolele XVI-XVII - "draperiile iau aspecte deosebit de agitate, cu falduri grupate în elipse, întretându-se și încolăcindu-se la picioarele figurilor, unde formează un fel de corolă amplă... experimentarea unor mijloace de expresie pentru exteriorizarea tensiunilor latente, fizice sau psihice. Ele contribuie deci la caracterizarea și dramatizarea figurii"¹⁴. Este posibil ca tiparul folosit de meșter să fi fost mai vechi și deosebit de cel utilizat la capacul cănii. În registrul JUSTITIEI, în planul al doilea, în partea stângă a figurii se zărește o cetate cu turnul ascuțit, cu poarta în două arcade, în fața căreia un grup de oameni în haine călugărești stau la sfat. Mai bine realizate sunt trei personaje, care se desprind din grup, cel din dreapta stă în fața celorlalți și are gura întredeschisă, parcă ar ține o predică celor din jur. Deasupra capului personajului feminin stă gravată numele: JUSTITIA, cu majuscule latine. Fundalul prezintă linii ondulate gravate.

Cea de-a doua virtute este SPES (Speranța), întruchipată de un personaj feminin asemănător cu cel anterior prezentat. Și acesta are caracterele feminine mult accentuate, cu capul și fața supradimensionate, cu părul despletit, cu o rochie a cărei falduri cad în mod asemănător cu cele ale JUSTITIEI. În mâna dreaptă, ridicată a virtuții este o pasăre, simbol al Învierii lui Isus, al sufletului omenesc mântuit¹⁵. În mâna stângă lăsată jos ține o sabie. În dreapta personajului, în spate se zărește o mare furtunoasă, un pește cu gura întredeschisă, gata să înghită un naufragiat, ce cade dintr-o barcă, în spatele lui alte trei personaje, o navă cu catargul înclinat, gata să se scufunde. În tradiția creștină barca (corabia) e imaginea bisericii, care duce spre izbăvire sufletele celor drepti, salvându-le de naufragii pe marea zbuciumată a vieții¹⁶. Deasupra stă scris cu majuscule latine: SPES.

FIDES (Credința) este virtutea cea mai bine realizată din punct de vedere artistic, are fața mai expresivă, feminină blândă, pare schițând un vag zâmbet. Are părul despletit, ce-i cade liber pe spate, acoperându-i umerii, dar lăsându-i la vedere caracterele feminine

puternic accentuate. În mâna dreaptă ține strâns un potir, simbol al credinței și al lui ISUS¹⁷. În mâna stângă ține o pasăre. Deasupra, cu majuscule latine stă scris FIDES. În dreapta virtuții, în planul al doilea este redată foarte plastic scena dramatică a încercării la care-l supune Dumnezeu pe Avraam, cerându-i să-și ucidă unicul fiu, ca dovadă a credinței sale nețărmurite în Dumnezeu. Artistul surprinde punctul culminant al dramei, când, Avraam gata să-și jertfească singurul copil pe Isaac, este împiedicat de un înger ieșit din nori, care-i reține mâna ridicată, înarmată cu sabia gata să ucidă. Isaac este reprezentat ingenuncheat, cu mâinile împreunate la rugăciune, iar Avraam în haine lungi, bărbos, cu mâna dreaptă ridicată, ținând sabia, iar cu cea stângă ține capul copilului. Deasupra lor îngerul cu aripile desfăcute oprește mâna ucigașă. Și aici meșterul argintar, asemenea reprezentării dragonului, a respectat întocmai Sfânta Scriptură: "Iar dacă au ajuns la locul de care-i grăise Dumnezeu, a ridicat Avraam acolo jertfelnic, a așezat lemnele pe el și legând pe Isaac, fiul său, l-a pus pe jertfelnic deasupra lemnului. Apoi și-a întins Avraam mâna și a luat cuțitul, ca să înjunghie pe fiul său. Atunci îngerul Domnului a strigat către el din cer și a zis: Avraame, Avraame!... Iar îngerul a zis: Să nu-ți ridici mâna asupra copilului, nici să-i faci vreun rău, căci acum cunosc că te temi de Dumnezeu și pentru mine n-ai cruțat nici singurul fiu al tău"¹⁸. Meșterul argintar a surprins foarte bine momentul aducerii jertfei, accentuând dramatismul, prin încordarea la maximum a figurilor. Scena prezentată ne aduce aminte de opera lui Lorenzo Ghiberti (1381-1455) de pe porțile de bronz ale baptisteriului din Florența, care tratează tot tema sacrificiului lui Avraam. Și Ghiberti îl reprezintă pe Avraam în momentul în care, viond să împlante cuțitul în gâtul fiului său Isaac, este oprit printr-un gest brusc de un înger¹⁹. Scena de pe cupă, cu toate că este de dimensiuni foarte mici se remarcă prin preciziunea cu care este redată mișcarea impetuoasă. Totodată trebuie să subliniem și claritatea și naturalețea scenei, și avântul pe care nu-l găsim în compozițiile anterior prezentate, mai potolite.

În partea stângă a Credinței (Fides), mergând în sensul invers al acelor de ceasornic, este prezentată scena jertfei berbecului agățat, împotmoliți între ramuri, care va fi pus pe rug în locul lui Isaac. "Și ridicându-și Avraam ochii, a privit și iată la spate un berbec încurcat cu coarnele într-un tufiș. Și ducându-se Avraam a luat berbecul și l-a adus jertfă în locul lui Isaac, fiul său"²⁰. Scena este dominată de figura berbecului, cu coarnele împotmolițe, în fața lui, Isaac copil cu mâna dreaptă își ajută tatăl, pe Avraam - care este reprezentat doar bust, stând în spatele berbecului - să elibereze animalul de jertfă. Nici această scenă nu este mai calmă, personajele sunt încă încordate după drama ce era să se petreacă. Artistul insuflă o atmosferă de spaimă, scena este plină de mișcare. Tehnica este identică, personajele sunt realizate prin ciocănire, iar fundalul prin gravare.

Între cele trei virtuți în cele trei registre artistul a așezat trei flori simbolice creștine: laleaua - care conform simbolisticii creștine întrușchipează frumusețea și moartea, apropierea dintre acestea două²¹. Această floare este un motiv decorativ preferat în evul mediu, în domeniul metalelor. Din punct de vedere artistic laleaua este foarte frumos realizată, prin tehnica ciocănirii, cu petalele ușor rotunjite, este redată în manieră baroc, frunzele și petalele în plină mișcare.

Cealaltă floare este un crin, executat în aceeași manieră ca și laleaua, cu petalele puțin desfăcute, cu o frunză și un boboc desprinse din tulpină de o parte și alta. Crinul își are și el valoarea în simbolistica creștină, unde este considerat ca floarea paradisiului, simbol al lui Isus și al luminii²². Crinul alb poate fi și simbolul Sfintei Fecioare²³.

Cea de-a treia floare de pe cupă este trandafirul, la fel de frumos realizat prin ciocănire, în manieră baroc. Această floare a devenit în creștinism simbolul Maicii Domnului (Rosa Virtuosa) și al lui Isus Hristos (Rosa aurea)²⁴.

Din punct de vedere artistic capacul cupei prezintă o valoare deosebită, realizarea

lui denotă o cunoaștere foarte bună a meseriei de argintar și desenul este de asemenea desăvârșit. Figurile nu mai au aceea stângăcie, naivitate ca în cazul cupei, parcă ar fi opera unui alt meșter argintar, sau de parcă tiparul după care a lucrat argintarul a fost făurit de o altă mână decât cea care a făcut desenul pentru cupă. Gravurile din metal executate în această perioadă au servit drept model secole de-a rândul pentru argintari. Capacul cupei reprezintă trei bărbați, care sunt personificarea viciilor, deci argintarul și-a propus să prezinte lupta dintre virtuți și vicii. În cazul cupei avem de-a face cu un portretist foarte bun. Unul dintre portrete, cel al bărbatului cu cască, parcă ne duce cu gândul la gravurile lui Albrecht Dürer (1471-1527)²⁵, marele maestru din Nürnberg a cărui influență covârșitoare s-a oglindit în decurs de mai multe secole în obiectele de artă confecționate pe pământul german, și nu numai.

Capacul are bordură formată din frunze de acant, care este foarte frecvent utilizată în artă, începând din antichitate și continuând în tot decursul evului mediu, având mai ales rol decorativ, dar în arta creștină simbolizează nemurirea²⁶.

Celor trei virtuți (JUSTIȚIA, SPES, FIDES) de pe cupă îi corespunde câte un viciu, personificat de anumite figuri istorice sau legendare, care însă nu au mai fost nominalizate de meșter precum virtuțile.

JUSTIȚIA - îi corespunde pe capac nedreptul și crudul împărat al Romei Nero, care este întruchiparea in justiției a nedreptății, Nero este reprezentat în profil, având pe cap cununa de lauri caracteristică împăraților romani, emblema a gloriei și izbânzii militare²⁷. Portretul este foarte frumos realizat din punct de vedere artistic, este un profil clasic latin, ce dă dovadă de o bună cunoaștere a fizionomiei omenești și a artei antice. De o parte și alta a portretului, artistul a întregit medalionul cu câte o cunună de lauri, parcă ar fi fost dominat de acel horror vacui specific renașterii germane trăsii și barocului.

SPES (Speranța) își are drept corespondent, ca viciu pe capac pe Iuda Iscarioteanul (Vânzătorul), simbol al deznădejdiei²⁸. Iuda este reprezentat în profil stânga, cu părul ondulat, ochii mari, migdalați, privind ficși pierduți, plini de disperare, nasul prelung, buzele cărnoase.

Lui FIDES (Credinței) - meșterul argintar i-a plasat ca viciu un bărbat cu cască, reprezentat în profil dreapta, care conform tradiției poate fi centurionul Longinus, care și-a implantat lancea în coastele Mântuitorului pentru a se convinge de moartea acestuia. Din rană a curs sângele divin ce s-a revărsat ca dar de mântuire asupra sutașului roman, care s-a încreștinat cel dintâi după minunea de pe Golgota²⁹. Longinus, care a devenit Sfântul Longinus este remarcabil realizat, este o față deosebit de expresivă, semănând mai mult cu un cavaler medieval, cu barbă stufoasă și mustață lungă, ochii frumos conturați și nas aquilin. De o parte și alta a centurionului se află nelipsita cunună de lauri. Toate viciile au fost realizate prin tehnica ciocnirii și prin gravare.

Întreaga piesă dă dovadă de o deosebită pricepere, măiestrie în ceea ce privește stăpânirea meseriei. Meșterul avea o mână școlită și foarte sigură pe unelte.

Butonul este o compoziție foarte reușită, formată din trei garoafe cu un frunziș abundent și câte două rânduri de petale, peste care este suprapusă o floare cu opt petale, ce se termină cu o sferă aurită. Garoafa, adusă în secolul al XIII-lea de cruciații din Răsărit, este folosită tot cu valoare de simbol creștin. Frunzele și sămânța având forma unui cui, prefigurează și simbolizează sacrificiul lui Isus³⁰. Floarea cu opt petale poate și ea să fie privită ca un simbol, marcând în cugetarea creștină opoziția dintre Vechiul și Noul Testament³¹. Sfera din argint aurit simbolizează perfecțiunea, pornind de la credința că sfera este corpul perfect, întrucât toate punctele de pe suprafața ei sunt egal depărtate de la centru. O regăsim în configurația bisericilor creștine (bazilica bizantină)³².

Piesa prezentată mai sus necesită în continuare cercetări serioase și îndelungate, pentru a fi lămurită pe deplin paternitatea acestui frumos obiect din metal prețios.

An outstanding piece from Satu Mare's Museum collection (Summary)

This work's goal is to make known a cup with lid, which, we consider that is one of the most valuable objects from Satu Mare's silver ware collection.

Without any craftsman seal (which was struck out as a result of inadequate and repeated restorations), proceeding from analogies in special literature and from catalogues, we do consider that the piece was manufactured in XVII-th century by a silversmith from Nürnberg. Both the cup and the lid represent an ensemble of Christian symbols, so meaningful in whole Middle Ages. But with this concise presentation the theme is far from being finished because it requires thorough researches in order to establish the autorship of this beautiful piece made of valuable metal.

The list of illustrations

Fig. 1. Cup with lid (XVIII-th century, Nürnberg)

Fig. 2. Dragon (perhaps Leviathan, the biblical monster)

Fig. 3. Christian virtues

a) Justitia (Justice)

b) Spes (Hope)

c) Fides (Faith)

Fig. 4. Vices:

a) Nero

b) Judas

c) Longinus, the centurion

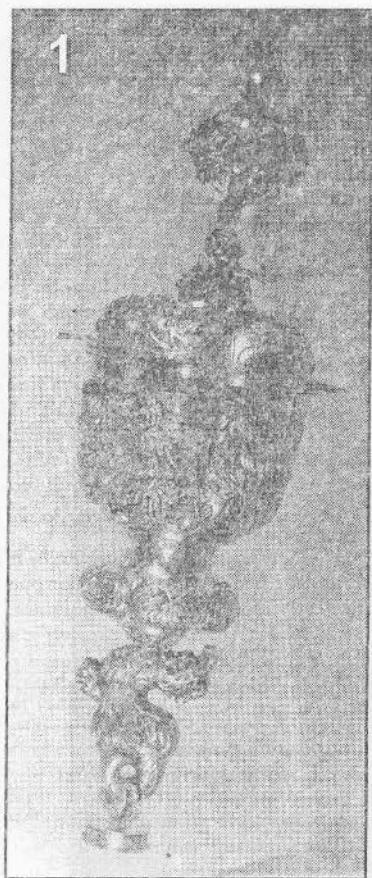
Fig. 5. Symbolical Christian flowers

Fig. 6. Carnations on the button

Note

1. Szilágyi András - Nürnbergi ötvösmunkák (XV-XIX. század) (Opere de argintărie din Nürnberg sec. XV-XIX), Budapesta, 1992. Catalog - piesele cu nr.: 28, p. 31, nr. -34, p. 34; nr. 60, p. 46.
2. Ivan Evseev - Dictionar de simboluri și arhetipuri culturale, Timișoara, 1994, p. 55.
3. Vasile Drăguț - Dictionar enciclopedic de artă medievală românească - București, 1976, p. 190.
4. Biblia - Cartea lui Iov - București, p. 563.
5. ibidem - 40/17, p. 563.
6. ibidem - 41/15, 41/16; 41/17; 41/30 - p. 563.
7. ibidem - 41/12.
8. ibidem - 41/20, p. 563.
9. ibidem - 41/14, p. 563.
10. ibidem - 41/22, p. 564.
11. Gert Richter - Gerhard Ulrich - Mitológiai és bibliai jelenetek a művészetben (Scene mitologice și biblice în artă), Budapesta 1994, p. 85.
12. Jutta Seibert - A keresztény művészet lexikona (Lexiconul artei creștine) - Budapesta, 1994.
13. Ivan Evseev - op. cit., p. 20.
14. Virgil Vătășianu - Istoria artei europene, vol. I, Epoca medie, București, 1967, p. 466.
15. Jutta Seibert - op. cit., p. 211.
16. Ivan Evseev - op. cit., p. 21.
17. Jutta Seibert - op. cit., p. 166.
18. Biblia - Facerea, cap. 22/9; 22/10; 22/11; 22/12, p. 31.
19. George Oprescu - Manual de istoria artei. Renașterea, București, 1986, p. 15-16.
20. Biblia - idem, p. 32.

21. Jutta Seibert - op. cit., p. 316.
22. ibidem - p. 206.
23. Ivan Evseev - op. cit., p. 50.
24. ibidem - p. 188.
25. Gheroghe Székely - Dürer - Jurnalul călătoriei în Țările de Jos (Cabinetul de stampe), București, 1990.
26. Jutta Seibert - op. cit., p. 15.
27. Ivan Evseev - op. cit., p. 87.
28. Fernand Comte - Marile figuri ale Bibliei, București, 1995, p. 138-139.
29. Ivan Evseev - op. cit., p. 86.
30. Jutta Seibert - op. cit., p. 285.
31. Ivan Evseev - op. cit., p. 124.
32. ibidem, p. 169.

1. Cupă cu capac (secolul al XVII-lea Nürnberg)
2. Dragon (poate fi monstrul biblic Leviathan)

3.a. Virtuțile creștine: Justiția (dreptatea)

3.b. Virtuțile creștine: Spes (Speranța)

3.c. Virtuțile creștine: Fides (Credința)

4. Viciile:

a. Nero

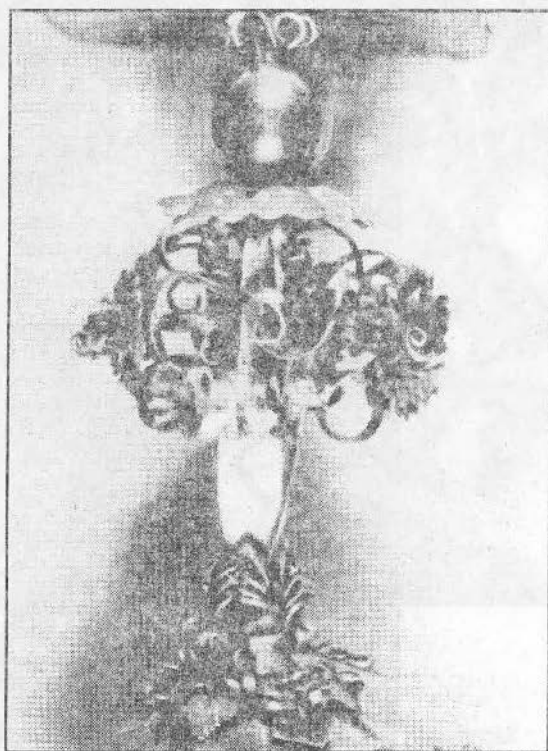
b. Iuda Iscarioteanul

c. Centorionul Longinus

5. Florile simbolice creștine

6. Garoafe de pe buton